

prof. UJ dr hab. Agnieszka Hess
Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jagielloński
agnieszka.hess@uj.edu.pl
(+12) 664 55 33 wewn. 56 53

Kraków, 28.08.2019

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Filipiak

Indymedia w funkcjonowaniu nowych ruchów społecznych. Studium na przykładzie ruchu alterglobalistycznego

przygotowanej pod kierunkiem prof. UAM dr hab. Tadeusza Wallasa

Recenzja odnosi się do następujących elementów: znaczenia problematyki badań, struktury i zawartości merytorycznej rozprawy, zastosowanej metodologii i przebiegu badań oraz formalnych aspektów pracy. Na końcu zaprezentowana została konkluzja dotycząca dopuszczenia rozprawy do dalszego procedowania.

Pani Agnieszka Filipiak przygotowała rozprawę doktorską na temat funkcjonowania i roli społeczno-politycznej Indymediów (Independent Media Center, Ośrodka Niezależnych Mediów) - platformy medialnej, którą – z perspektywy czasu – można postrzegać jako precedens i eksperyment z pogranicza technologii i aktywizmu, działającej jednocześnie na różnych płaszczyznach – globalnej, państwowej i lokalnej. W ujęciu ogólnym praca dotyczy mediów alternatywnych, zaangażowanych społecznie, mających potencjał generowania idei politycznych, pozostających w centrum zainteresowania aktywistów nowych ruchów społecznych. Osadzona jest w obszarze rozważań na temat postulatów demokracji deliberatywnej odnoszących się, z jednej strony do jakości komunikowania, przepływu informacji i kształtowania się opinii publicznej, z drugiej zaś do oddolnej aktywności społeczno-politycznej różnych grup społecznych. Jako nadrzędny cel dysertacji Autorka wskazała *ukazanie wpływu internetowych mediów alternatywnych – platformy Indymedia –*

na zmiany w komunikowaniu się i upodmiotowieniu politycznym uczestników ruchu na rzecz globalnej sprawiedliwości od lat 90. XX w. do drugiej dekady XXI w. (s. 12). Przedstawiła również szereg celów szczegółowych, w tym:

- przedstawienie ewolucji nowych ruchów społecznych;
- zbadanie i krytyczna ocena procesu komunikowania się nowych ruchów społecznych;
- wskazanie kluczowych czynników przekształceń środowiska medialnego w dobie rewolucji cyfrowej;
- zanalizowanie struktury i ewolucji Indymediów jako alternatywnych środków komunikowania się;
- ukazanie platformy Indymedia w globalnym środowisku medialnym;
- podjęcie próby sklasyfikowania Indymediów i ich związków z różnymi formami dziennikarstwa;
- wskazanie płaszczyzn i przejawów wykorzystania sieci Indymediów w skali globalnej i lokalnej;
- podjęcie próby określenia prognozy ewolucji roli i zastosowania Indymediów przez aktywistów nowych ruchów społecznych wobec zmian technologicznych oraz wskazanie przyczyn, a także konsekwencji erozji platform (s. 12).

Zrealizowanie tak szeroko zakrojonego i ambitnego projektu badawczego wymagało podejścia interdyscyplinarnego, zastosowania różnych metod i technik badawczych. Autorka bardzo dobrze poradziła sobie z podjętym tematem. Już w tym miejscu chciałabym podkreślić zdolność Doktorantki do systematyzowania i problemowego opisywania złożonych zjawisk i relacji społecznych.

Znaczenie problematyki badań

Analiza ewolucji i wpływu „aktywizmu internetowego” na przemiany społeczno-polityczne we współczesnych demokracjach stanowi nie lada wyzwanie dla badaczy. Wymaga ona bowiem interdyscyplinarnego podejścia, uwzględniania wieloaspektowości zagadnienia oraz aktualności i dynamiki, która jest cechą immanentną zarówno procesów komunikowania, jak i inicjatyw i aktywności oddolnych. Problematyka recenzowanej rozprawy mieści się w obszarze zainteresowań nauk o komunikacji społecznej i mediach oraz

nauk o polityce i administracji publicznej, ale obejmuje również zagadnienia z zakresu socjologii, antropologii i kulturoznawstwa.

W recenzowanej pracy Autorka podejmuje temat ważny i mało zbadany. Jej rozważania wpisują się w obszar studiów nad nowymi ruchami społecznymi, komunikowaniem internetowym oraz oddziaływaniem nowych mediów na zmiany zachodzące w wymiarze społecznym i politycznym. Literatura socjologiczna dotycząca ruchów społecznych ma swoją bogatą literaturę w Polsce (m.in. P. Sztompka, T. Paleczny, G. Ulicka) i na świecie (m.in. Castells, P. Norris, A. Touraine). Podobnie rzecz ma się z publikacjami dotyczącymi rozwoju internetu, cyfryzacji i komunikowania w erze Web 2.0. Niewielu jest jednak badaczy, którzy przyjmują perspektywę komunikologiczną w badaniach szerokopojętej aktywności oddolnej. Z satysfakcją przyjmuję pracę, która dostarcza, z jednej strony, problemowych rozważań teoretycznych na temat ewolucji i roli komunikowania w aktywności współczesnych ruchów społecznych, z drugiej zaś, stanowi wnikliwą analizę studium przypadku. Doceniam także wybór Indymediów jako przedmiotu zainteresowania badaczki. Sieć Ośrodka Niezależnych Mediów stała się symbolem aktywności internetowej ruchu alterglobalistycznego końca lat 90., przez ponad dekadę pozostawała bardzo silnym ośrodkiem kształtowania opinii na poziomie globalnym i w poszczególnych państwach, do dzisiaj pozostaje ważną platformą komunikowania i kreowania idei politycznych. Analizę przemian aktywizmu medialnego Indymediów jako przykładu ewolucji komunikowania i środowiska medialnego nowych ruchów społecznych należy uznać zatem za cenny wkład w obszar badań nauk o komunikacji społecznej i mediów.

Struktura i zawartość merytoryczna rozprawy

Konstrukcja wewnętrzna pracy ma charakter problemowy. Wstęp zawiera wszystkie elementy zwyczajowo wymagane w takiej części rozprawy. Autorka czytelnie przedstawia założenia dysertacji, jej zawartość, cele, hipotezy i pytania badawcze, zwraca uwagę na trudności i problemy wynikające z przyjęcia szerokiego kontekstu w analizie oraz na dość skąpą literaturę dotyczącą samych Indymediów. Moje wątpliwości budzą jednak niektóre z postawionych pytań badawczych. Znalazły się wśród nich, z jednej strony pytania bardzo proste - np. *Czym jest sieć Indymediów?, jaka jest geneza platformy Indymediów?*, które trudno nazywać pytaniami badawczymi, z drugiej zaś, pytania bardzo szerokie - np. *Czy i w*

jakim stopniu sieć internetowa ma potencjał demokratyzacyjny?, które nie konkretyzują ale poszerzają zakres rozważań.

Praca składa się z pięciu rozdziałów, stanowiących logiczną całość. Pierwszy rozdział ma charakter czysto teoretyczny. Stanowi on bardzo dobrą podbudowę dla analizy właściwej. Autorka definiuje w nim podstawowe pojęcia wykorzystywane w pracy, konceptualizuje tradycyjny ruch społeczny, przedstawia genezę, specyfikę i funkcje nowych ruchów społecznych oraz ich teoretyczne ujęcia. Wskazuje podstawy teoretycznych badań nad nowymi ruchami społecznymi, w tym szczególnie ujęcia M. Castellsa, A. Touraine'a i perspektywę I. Wallersteina. Rozdział ten zawiera także teoretyczne rozważania dotyczące krytycznej analizy komunikowania się w aktywności nowych ruchów społecznych. Na podkreślenie zasługuje precyzja wyводу. Autorka problemowo odwołuje się do wybranych teorii i perspektyw badawczych, a następnie – na ich podstawie - prezentuje własne definicje, modele i zestawienia wskaźników, które są istotne z punktu widzenia przyjętej przez Nią perspektywy badawczej. Na uwagę zasługują rysunek nr. 3 (70) oraz tabela nr. 2 (s.72), które przedstawiają typologię nowego repertuaru internetowych działań ruchów społecznych oraz wymiary, kategorie działania aktywistów oraz wybrane działania ruchu alterglobalistycznego. Do treści tych Doktorantka konsekwentnie i rzeczowo odwołuje się w dalszych rozważaniach.

Drugi rozdział pracy poświęcony został w całości kontekstowi technologicznemu, czyli przemianom jakie dokonały się pod wpływem rozwoju internetu i nowych technologii komunikacyjnych w środowisku medialnym, w którym działa sieć Indymedia. Autorka skupiła się na dwóch biegunach rozważań, dotyczących społecznego znaczenia komunikacji za pośrednictwem platform cyfrowych: technologicznego determinizmu i cyfrowego wykluczenia, a następnie podjęła temat potencjału demokratyzacyjnego sieci internetowej. Rozdział ten przede wszystkim systematyzuje wiedzę na temat znaczenia i funkcji komunikowania internetowego, przedstawia kolejne etapy rozwoju sieci oraz związane z nimi paradygmaty Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0. Szkoda, że Autorka dość pobieżnie podeszła do zagadnień odnoszących się do partycypacji i kultury partycypacji, które wydają się – w kontekście rozwoju Indymediów i aktywizmu internetowego analizowanych z perspektywy koncepcji demokracji deliberatywnej – kluczowe.

Kolejne rozdziały stanowi analiza różnych kontekstów funkcjonowania sieci Ośrodka Niezależnych Mediów. Trzeci rozdział zawiera rozważania i analizy dotyczące relacji

Indymediów z innymi mediami alternatywnymi. Autorka operacjonalizuje pojęcie i prezentuje źródła tożsamości mediów alternatywnych. Analizuje projekt Indymedia jako nowy ruch społeczny i jako media alternatywne w ich szczególnym wariantcie – mediów obywatelskich opartych na aktywnym uczestnictwie ich użytkowników. Przedstawia cele i innowacyjność dziennikarstwa obywatelskiego opartego na uczestnictwie w sieci Web 2.0 oraz jego nowsze warianty. Poszukuje zależności pomiędzy nową rolą użytkowników i odbiorców a Indymediami, w sposób szczegółowy ukazując otwartą strukturę informacji – praktyk i potencjału otwartego publikowania, uregulowań i roli redakcji, a także wyzwań dla takiej formuły informacji. Agnieszka Filipiak buduje w trzecim rozdziale swoiste ramy analityczne do badań strategii komunikacyjnych różnych inicjatyw oddolnych, co postrzegam jako jeden z najistotniejszych walorów recenzowanej pracy.

W rozdziale czwartym Autorka podejmuje próbę określenia genezy społecznej Indymediów, uwzględniając przede wszystkim meksykański ruch zapatystów aktywny od lat 90. XX w. oraz światowy ruch alterglobalistyczny. Przedstawia zjawisko globalizacji z perspektywy ideologii i teoretyków ruchu alterglobalistycznego. Rozdział ten zawiera rozważania i analizy dotyczące potencjału społeczno-politycznego Indymediów oraz ich możliwości w ramach procesów komunikowania się ruchów społecznych. Doktorantka wtórnie analizuje publikacje naukowców i aktywistów (m.in. D. Morrisa, D. Halleck, D. Arnison), dotyczące przebiegu wydarzeń w Seattle w 1999 roku, które uznaje się za początek powstania Indymediów. Stara się określić ich znaczenie i rolę w procesie mobilizacji ludności na rzecz walki o globalną sprawiedliwość oraz opisać mechanizmy i uwarunkowania powstawania i rozwoju Indymediów na różnych poziomach (globalnym, na poziomie państw i mniejszych społeczności). Część ta ma charakter deskryptywny. Można ją postrzegać jako swoiste wprowadzenie do analizy właściwej (przedstawionej w V rozdziale), ale pewien niedosyt budzi pozostawienie zawartych w niej rozważań bez podsumowania, które stanowiłoby podstawę do analizy porównawczej dotyczącej uwarunkowań funkcjonowania Indymediów na początku ich istnienia i aktualnie.

Ostatni rozdział składa się z trzech części - analizy aktualnego stanu sieci, podsumowania najważniejszych płaszczyzn innowacji wdrożonych przez sieć oraz rozważań dotyczących przyczyn erozji platformy Indymedia i najważniejszych wyzwań, które wpływają na jej dalszy rozwój. Autorka wykorzystwała w nim, z jednej strony, typologię innowacji na poziomie zasad podstawowych, praktyk i procesów medialnych oraz usieciowienia

zapropionowaną przez D. Morria, z drugiej zaś model radyklanej demokracji V. Pickarda do scharakteryzowania i oceny funkcjonowania i innowacyjności Indymediów. Analiza aktualnego stanu sieci polegała na zestawieniu aktywnych i nieaktywnych oraz działających i niedziałających platform Indymediów oraz prostym badaniu aktywności oddziałów Indymediów w Europie i USA. Projekt badawczy zrealizowany przez Panią Agnieszkę Filipiak uwzględniał przede wszystkim analizę wtórną, co ma swoje odzwierciedlenie w charakterze przeprowadzonych badań i poziomie ich ogólności.

Zakończenie zawiera szerokie kontekstowo podsumowanie wszystkich wątków zawartych w pracy oraz prognozę dotyczącą rozwoju Indymediów jako elementu międzynarodowej opinii publicznej, podmiotu angażującego obywateli i generującego przekaz ideologiczny. Autorka nie odwołała się w nim do wszystkich hipotez i pytań badawczych postawionych we wstępie.

Podsumowując ocenę teoretycznych i zawartość merytoryczną rozprawy, należy stwierdzić, że Autorka dobrze orientuje się w literaturze dotyczącej podjętego tematu. Z powodzeniem przedstawiła One problemowe zaplecze teoretyczne do badań nad rolą Indymediów w funkcjonowaniu nowych ruchów społecznych. Walorem rozważań teoretycznych jest konsekwencja i zdolność wyboru koncepcji, które można zastosować w analizie mediów zaangażowanych społecznie.

Zastosowana metodologia i przebieg badań

Autorka wyznaczyła sobie bardzo trudny przedmiot analizy oraz postawiła bardzo ambitne cele badawcze. Po pierwsze, analiza ewolucji Indymediów wymagała wytyczenia bardzo szerokich ram czasowych (1999-2018), co utrudnia dostęp do materiałów źródłowych i pozyskiwanie informacji pierwotnych. Po drugie, ze względu na złożony charakter i różnorodną dynamikę rozwoju Indymediów w poszczególnych latach i na różnych poziomach funkcjonowania, a także wielojęzyczność materiału badawczego i mozaikowość treści zamieszczanych na poszczególnych platformach internetowych, Autorka nie miała szans na przeprowadzenie badań szczegółowych. Po trzecie, w pracy przyjęto bardzo szeroki kontekst rozważań – nowe ruchy społeczne, determinizm technologiczny, demokracja deliberatywna, dziennikarstwo obywatelskie, media alternatywne – co przełożyło się na dość powierzchowny poziom analizy. Innymi słowy, żaden z tych problemów nie został zbadany szczegółowo. Może to być zaleta, jak również zarzut czyniony pracy. Każdy z poruszonych w

recenzowanej rozprawie problemów mógłby stanowić przedmiot rozważań w osobnej pracy. Doktorantka zdecydowała się jednak na całościowe ujęcie tematu wytyczając tym samym ramy analityczne badań nad nowymi ruchami społecznymi. Doceniam takie podejście.

Wieloaspektowy przedmiot badań wymaga zastosowania różnych metod i technik badawczych. Przedstawione do recenzji przedsięwzięcie naukowe było trudne do realizacji, co należy wziąć pod uwagę przy ocenie zastosowanej metodologii i przebiegu badań. Wysoko oceniam dobór metod badawczych, przede wszystkim analizy systemowej oraz analizy porównawczej. Pierwsza z nich była pomocna do przedstawienia nowych ruchów społecznych jako elementu systemu politycznego oraz Indymediów i ich związków z mediami w ramach systemu medialnego. Druga wykorzystana została do wykazania podobieństw i różnic pomiędzy tradycyjnymi i nowymi ruchami protestu, a także do zestawienia analogii i odmienności podejść teoretycznych w badaniach nad komunikacją nowych ruchów społecznych. Autorka dobrze poradziła sobie również z analizą historyczną przy opisie genezy aktywności nowych ruchów społecznych i historii powstania Indymediów, a także w rozważaniach na temat przyczyn ich transformacji i erozji.

Słabym punktem pracy jest – moim zdaniem – niedostatecznie przejrzysty opis i uzasadnienie wyboru materiału badawczego, doboru próby, narzędzi badawczych i przebiegu badań. Dotyczy to przede wszystkim analiz i wyników badań zaprezentowanych w rozdziale piątym. Brakuje chociażby czytelnego zestawienia dokumentów, artykułów, manifestów i raportów, które stanowiły materiał badawczy. Nie do końca wiadomo na czym polegała „analiza i krytyka treści” publikowanych przez Niezależne Ośrodki Medialne. Dane liczbowe przedstawione w tabelach 5-8 (rozd. V), które Autorka prezentuje jako wyniki analizy treści są zestawieniami podstawowych danych dotyczących aktywności sieci i wybranych platform Indymediów w Europie i USA. Autorka nie tłumaczy wskaźników ani kategorii analizy. To samo dotyczy wtórnej analizy literatury w tym rozdziale oraz zestawienia przyczyn kryzysu Indymediów.

Pomimo dość zdawkowego opisu metodologii i przebiegu badań w rozdziale empirycznym wysoko ocenić należy całościową realizację projektu badawczego i jego efekty. O świadomości badawczej Autorki świadczą wnioski formułowane na każdym etapie projektu. Recenzowana praca może stanowić podstawę do konceptualizowania badań formułowania nowych hipotez i wniosków dotyczących rozwoju nowych ruchów

społecznych, ich strategii komunikacyjnych i potencjału politycznego. Jest to niewątpliwa zaleta recenzowanej pracy.

Formalne aspekty rozprawy

Praca napisana została ładną poprawną polszczyzną, językiem formalnym, właściwym dla prac naukowych i jednocześnie przystępnym dla czytelnika. Przypisy i bibliografia sporządzone zostały poprawnie.

Praca jest staranna pod względem edycyjnym. Zawiera jedynie nieliczne błędy (literówki), które nie umniejszają wysokiej ocenie formalnych aspektów rozprawy.

Na uwagę zasługuje bogata bibliografia. Autorka zawarła w niej najważniejsze pozycje z dyscyplin – politologii, socjologii, antropologii i medioznawstwa. Dobrze wykorzystała anglojęzyczną literaturę przedmiotu dotyczącą nowych ruchów społecznych oraz Indymediów.

Konkluzja

Pragnę podkreślić, że z uwagi na zalety przedstawionej rozprawy pt. „Indymedia w funkcjonowaniu nowych ruchów społecznych. Studium na przykładzie ruchu alterglobalistycznego”, o których była mowa wyżej, m.in.: bardzo dobrą konceptualizację problemu, nowatorską perspektywę, szerokie ujęcie zagadnienia, poprawność wyводу oraz przystępny i precyzyjny styl narracji, praca spełnia wymogi stawiane rozprawie na stopień naukowy doktora. Zgodnie z art. 13 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r., wnoszę o dopuszczenie p. mgr Agnieszki Filipiak do kolejnego etapu przewodu doktorskiego.

Kraków, 28 sierpnia 2019

Agnieszka Hess

